

**O‘QUVCHILARNI KRITIK FIKRLASHGA O‘RGATISHDA
XALQ PEDAGOGIKASINING AHAMIYATI**

G.B.Babasheva – *pedagogika fanlari boyicha falsafa doktori, dosent*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

**ЗНАЧЕНИЕ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ
В ОБУЧЕНИИ УЧАЩИХСЯ КРИТИЧЕСКОМУ МЫШЛЕНИЮ**

Г.Б.Бабашева – *доктор философии педагогических наук, доцент*
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**THE IMPORTANCE OF FOLK PEDAGOGY
IN TEACHING STUDENTS CRITICAL THINKING**

G.B.Babasheva – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor*
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so‘zlar: kritik fikrlash, xalq pedagogikasi, ta’lim jarayoni, milliy qadriyatlar, mustaqil fikrlash, pedagogik integratsiya.

Rezyume. Mazkur maqolada o‘quvchilarda kritik fikrlash kompetensiyasini shakllantirish jarayonida xalq pedagogikasining pedagogik, psixologik va metodik ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Xalq pedagogikasining asosiy manbalari – maqol va matallar, ertaklar, dostonlar, topishmoqlar, rivoyatlar hamda milliy urf-odatlarining ta’lim jarayonida qo‘llanilishi orqali o‘quvchilarning mustaqil, tahliliy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab beriladi. Shuningdek, xalq pedagogikasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash orqali ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari yoritib beriladi.

Ключевые слова: критическое мышление, народная педагогика, образовательный процесс, национальные ценности, самостоятельное мышление, педагогическая интеграция.

Резюме. В статье с научно-теоретических позиций анализируется педагогическое, психологическое и методическое значение народной педагогики в процессе формирования у учащихся компетенции критического мышления. Обосновываются возможности развития самостоятельного, аналитического и критического мышления обучающихся посредством использования основных источников народной педагогики – пословиц и поговорок, сказок, эпосов, загадок, преданий, а также национальных традиций в образовательном процессе. Кроме того, рассматриваются пути повышения эффективности обучения на основе интеграции народной педагогики с современными педагогическими технологиями.

Key words: critical thinking, folk pedagogy, educational process, national values, independent thinking, pedagogical integration.

Summary. This article provides a scientific and theoretical analysis of the pedagogical, psychological, and methodological significance of folk pedagogy in the process of developing students’ critical thinking competence. The study substantiates the possibilities of fostering learners’ independent, analytical, and critical thinking through the use of key sources of folk pedagogy – proverbs and sayings, fairy tales, epics, riddles, legends, as well as national traditions – within the educational process. Furthermore, the paper highlights ways to enhance the effectiveness of education by integrating folk pedagogy with modern pedagogical technologies.

Kirish. Hozirgi davrda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – ijtimoiy faol, mustaqil fikrlaydigan va tanqidiy yondashuvga ega bo‘lgan shaxsni tarbiyalashdan iboratdir [3]. Axborotlar oqimi keskin ortib borayotgan zamonaviy jamiyatda o‘quvchilarning faqat tayyor bilimlarni egallashi yetarli emas, balki ularni tahlil qilish, baholash, taqqoslash va asoslangan xulosalar chiqarish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi [2]. Shu nuqtai nazardan, kritik fikrlash kompetensiyasi zamonaviy ta’lim jarayonining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Kritik fikrlashni rivojlantirish masalasida milliy 10 pedagogik merosga murojaat qilish dolzarb hisoblanadi. Xalq pedagogikasi asrlar davomida xalqning hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va tarbiyaviy qarashlari asosida shakllangan bo‘lib, unda inson tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi boy g‘oyalar mujassamdir [4]. Shu sababli, xalq pedagogikasi vositalaridan ta’lim jarayonida maqsadli foydalanish o‘quvchilarda kritik fikrlashni shakllantirishga muhim 10 pedagogik resurs bo‘lib xizmat qiladi.

1. Kritik fikrlash tushunchasining ilmiy-pedagogik mohiyati

Pedagogika va psixologiya fanlarida kritik fikrlash tushunchasi shaxsning pedagogik faoliyatini tavsiflovchi muhim kategoriya sifatida talqin qilinadi. Kritik fikrlash – bu axborotni ongli ravishda qabul qilish, uni tahlil etish, dalillar asosida baholash va asoslangan xulosalar chiqarish jarayonidir [2]. Bu jarayonda shaxs voqelikni bir yoqlama emas, balki turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqishga intiladi.

Kritik fikrlash o‘quvchilarda savol berish madaniyatini, mantiqiy mushohada yuritishni, sabab-oqibat aloqalarini aniqlashni va muammoli vaziyatlarga nisbatan mustaqil qaror qabul qilishni rivojlantiradi. Shu bois, zamonaviy ta’lim tizimida ushbu kompetensiyani shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda [3].

2. Xalq pedagogikasining mazmuni va pedagogik imkoniyatlari

Xalq pedagogikasi – bu xalqning tarbiya, ta’lim va shaxs kamoloti haqidagi qarashlari, tajribalari va an‘analarning majmuasidir. U asosan og‘zaki ijod orqali avloddan-avlodga o‘tib kelgan bo‘lib, xalqning ma’naviy boyligini aks ettiradi [4]. Xalq pedagogikasining asosiy

manbalari sifatida ertaklar, maqol va matallar, dostonlar, rivoyatlar, topishmoqlar hamda urf-odat va marosimlarni ko'rsatish mumkin.

Mazkur manbalar o'zida chuqur falsafiy va axloqiy mazmunni mujassam etgan bo'lib, o'quvchini fikrlashga, voqelikni baholashga va xulosa chiqarishga undaydi. Xalq pedagogikasining tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u shaxsni hayotiy tajriba asosida mushohada yuritishga o'rgatadi [1].

3. O'quvchilarda kritik fikrlashni rivojlantirishda xalq pedagogikasining roli

Xalq pedagogikasi vositalari o'quvchilarda kritik fikrlashni rivojlantirishda samarali didaktik manba hisoblanadi. Ertaklar va rivoyatlar orqali o'quvchilar voqealar rivojini tahlil qiladi, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholaydi hamda muqobil xulosalar chiqaradi. Bu jarayon o'quvchilarning tahliliy fikrlashini faollashtiradi [4].

Maqol va matallar qisqa, ammo mazmunan teran bo'lib, o'quvchini chuqur mushohada yuritishga undaydi. Masalan, "Aql bilan ish qilgan adashmas" kabi maqollar o'quvchilarda tanqidiy yondashuv va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi [1].

Topishmoqlar esa mantiqiy fikrlashni rivojlantirib, o'quvchilarning tafakkur faolligini oshiradi. Ularni ta'lim jarayonida qo'llash o'quvchilarning muammoni turli yo'llar bilan hal etish qobiliyatini kuchaytiradi.

4. Xalq pedagogikasini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish yo'llari

Ta'lim jarayonida xalq pedagogikasini samarali qo'llash uchun zamonaviy 11edagogic texnologiyalar bilan uyg'unlikni ta'minlash muhimdir. Jumladan, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda xalq og'zaki ijodi namunalari tahlil qilish o'quvchilarning kritik fikrlashini rivojlantiradi.

"Aqliy hujum", "bahs-munozara", "klaster", "konseptual jadval" kabi metodlar orqali xalq pedagogikasi materiallarini o'rganish o'quvchilarning mustaqil fikr bildirishiga imkon yaratadi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [3].

5. Xalq pedagogikasi asosida shakllangan milliy va tanqidiy tafakkur

Xalq pedagogikasi milliy qadriyatlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash bilan birga, tanqidiy tafakkurni shakllantiradi. Milliy qadriyatlar asosida tarbiyalangan shaxs voqelikka befarq bo'lmaydi, balki ijtimoiy jarayonlarni ongli tahlil qilishga intiladi [1].

Xalq pedagogikasida ilgari surilgan adolat, halollik, mehnatsevarlik va donishmandlik kabi tushunchalar o'quvchilarning fikrlash faoliyatini chuqurlashtiradi. Ushbu

qadriyatlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning tanqidiy tafakkurini milliy va umuminsoniy mezonlar asosida rivojlantirish imkonini beradi.

6. Xorijiy tadqiqotlarda kritik fikrlash va milliy pedagogika masalalari

Xorijiy 11edagogic tadqiqotlarda kritik fikrlash kompetensiyasini shakllantirish masalasi keng o'rganilgan. Jumladan, J. Dyui, R. Ennis, P. Facione kabi olimlarning tadqiqotlarida kritik fikrlash ta'lim jarayonining asosiy natijalaridan biri sifatida e'tirof etiladi [2]. Ularning qarashlariga ko'ra, kritik fikrlash o'quvchining faolligi, mustaqil tahlili va refleksiv yondashuvi orqali rivojlanadi.

Shuningdek, xorijiy tadqiqotlarda milliy madaniyat va 11edagogic merosning ta'lim jarayonidagi o'rni alohida ta'kidlanadi. Bu holat xalq pedagogikasining nafaqat milliy, balki universal 11edagogic qiymatga ega ekanligini ko'rsatadi.

7. Xalq pedagogikasi asosida kritik fikrlashni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar

O'quvchilarda kritik fikrlashni rivojlantirishda xalq pedagogikasidan samarali foydalanish uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, dars jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalari tizimli ravishda qo'llash zarur. Ertak, maqol va rivoyatlar asosida muammoli savollar qo'yish o'quvchilarning tahliliy fikrlashini faollashtiradi.

Ikkinchidan, interfaol ta'lim metodlarini xalq pedagogikasi materiallari bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bahs-munozara, rol o'ynash va konseptual tahlil metodlari orqali o'quvchilar voqealarga tanqidiy yondashishni o'rganadilar.

Uchinchidan, o'quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini rag'batlantirish muhimdir. Xalq pedagogikasiga oid materiallar asosida esse, insho va loyiha ishlarini bajarish o'quvchilarning refleksiv fikrlashini rivojlantiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda kritik fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda xalq pedagogikasining ahamiyati beqiyosdir. Xalq pedagogikasining boy ma'naviy-ma'rifiy merosi o'quvchilarning mustaqil, tahliliy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda muhim pedagogik manba bo'lib xizmat qiladi. Uni zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish ta'lim samaradorligini oshirishga, barkamol shaxs tarbiyalashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: «O'qituvchi», 1992.
2. Karimova S. Zamonaviy pedagogikada kritik fikrlash. – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2020.
3. Munavvarov A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: «Fan», 2018.
4. Qodirov B. Xalq pedagogikasi asoslari. – Toshkent: «Sharq», 2016.
5. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrdagi «Ta'lim to'g'risida»gi O'RQ-637-sonli Qonuni.